

Taimetundmine ja kasutamine rahvaravis oli Renata Sõukandi ja Raivo Kalle uurimuse keskmeks. Taimede ja loomade kujutamine hiliskeskaegsetes Kristuse kannatuse stseenides inspireeris aga Ülle Sillasood, kes jõudis järeldusele, et taimed ja loomad maalidel rõhutasid Kristuse verd, surma ja taevaminekut ning võitlust hea ja kurja vahel.

Konverentsil esitleti kahte toredat väljaannet. Mari-Ann Rummelilt ilmus *Päritud paigad. Kohajutte ja legende Rae vallast*. Anu Korbi ja Andreas Kalkuni antoloogia *Siberi setode laulud* võimaldab kuulata ja kaasa laulda. Slaidiprogrammi vahendusel tutvustas lähemalt oma töövaldkondi ERA kohapärimuse töörühm. Enneolematut sündmust kogesid konverentsist osavõtjad koduteel. Rõuges sooritasid noored arheoloogid 30kraadise pakase kiuste eksperimenti: elu muinasmajas muinasaja kombel (vt <http://www.muinasmaja.edicypages.com/blog>). Talvekonverents avaldas toetust ja soovis jõudu.

VII folkloristide talvekonverentsi õnnestumise nimel töötasid Jüri Metssalu, Mari-Ann Rummel, Kaisa Kulasalu, Pille Vahtmäe ja Valdo Valper koos abiliste toimkonnaga (Maarja Aigro, Risto Järv, Annika Kupits, Pille Niin). Üritust toetasid AS Hallik Tamsalust ning Eesti Kultuurkapital.

Teesid, mille trükiversiooni rahastas Jaan Metssalu, on leitavad <http://www.folklore.ee/era/tk2012/TK12teesid.pdf>.

Mare Kalda

Jutustamise uurimine tänapäeva Läti folkloristikas

2012. aasta jaanuaris kaitsti Läti Ülikoolis kolm rahvaluuleteaduslikku doktoritööd: Ieva Garda-Rozenberga uurimus isikukogemuslugudest 21. sajandi Alsunga piirkonnas (*Personal Narratives in Alsunga District in the 21st Century*), Sandis Laime uurimus raganate traditsioonist Kirde-Lätis (*The raganas tradition in north-eastern Latvia*) ja Sanita Reinsone uurimus eksitamislugude kohast tänapäeva jutustamistraditsioonis (*Getting lost stories: notions, interpretations, poetics of narration*).

Kõiki kolme tööd iseloomustab varasema uurimistraditsiooni taotluslik ühitamine tänapäevase, sh rahvusvahelise folkloristikaga. Uurimustes realiseerub see jutustamise individuaalsete ja kontekstiliste andmete fookusse seadmises varasema kollektiivsuse ja anonüümsuse asemel. Ühtlasi peatutakse traditsiooni muutumisaspektidel, pärimuse mineviku ja oleviku seostel. Ieva Garda-Rozenberga töö koondub lähiminevikust jutustamisele (nn isikulugudele), mis on folkloristide huvivälja tulnud suhteliselt hiljuti, seevastu Sandis Laime ja Sanita Reinsone analüüsivad tänapäevasesest vaatepunktist kaugemas minevikku ulatuvat traditsiooni. Sandis Laime käsitleb inimesi ohustavate nõidtegelaste, nn *raganate* jutte ja sellega seotud usundilist maailma, Sanita Reinsone aga vastavalt eksitamis- ja eksimislugusid ning sellele ta asetuvat maailmapilti. Konkreetsest ajaloolis-kultuurilisest ja traditsiooniregiooni taustast lähtumine loob kõigile siinkäsitletud uurimustele kontekstikeskse raami.

Järgnev ülevaade põhineb autorite koostatud ingliskeelsetel kokkuvõtetel.

Ieva Garda-Rozenberga väitel hakati Lāti folkloristikas isikulugude vastu huvi tundma 21. sajandi alguses, toetudes ühelt poolt 1970.-80. aastate lääne folkloristide töödele ja teiselt poolt 2000. aastate alguses Alsunga maakonnas tehtud ligi üheksakümnele intervjuule. Intervjuude teemad keerlevad ennekõike jutustaja eluetappide ja -kogemuste ning sellega seotult ajalooliste ja ühiskondlike sündmuste ümber: nõnda on intervjuueerijad jutustajaid oma küsimustega suunanud. Intervjuude analüüsi kaudu jõudis autor žanriküsimusteni. Isikulood tema käsitluses hõlmavad kaht suuremat žanrit: isikukogemusjutud (*personal experience stories*) ja elulood (*life stories*). Salvestatud lugudes eristub kolm loo ülesehituse tasandit: algus, milles antakse kuulajale märku, et alustatakse isikukogemusloo jutustamist; sissejuhatus, milles esitatakse kuulajale vajalik teave jutuks tuleva sündmuse aja, koha ja tegelaste kohta; seejärel jutustatakse sündmus ning lõpuks esitatakse oma väärtushoiakud kõneldud sündmuse suhtes. Vormianalüüsist ilmneb, et jutustaja kasutab minaja temavormis jutustamist, kuid dialoogi intervjuueerijaga kohtab isikulugudes harva, hoolimata sellest, et need on jutustatud nimelt koostöös intervjuueerijaga. Teemaatilisel jaotuvad isikulood nelja rühma: anekdootlikud lood, dramaatilised lood, eetikalood ja ajalooteemalised lood. Lõppjärelendusena sedastatakse väitekirjas, et isikukogemusjutte saab analüüsida kui iseseisvat, spetsiifiliste kompositsiooni-, vormi-, teemaatiliste ja funktsioonitunnustega folkloorižanri, kus põimuvad jutustamise individuaalsed aspektid pikema aja vältel välja kujunenud kultuuriomaste jutustamis- ja kuulamisviisidega.

Ieva Garda-Rozenberga.

Sandis Laime doktoriväitekirja põhiküsimus keerleb lāti nōia-usu ja selle uurimisviiside ümber. Ka tema uuritav traditsioon seostub kindla maa-alaga – Kirde-Lāti. Erinevalt eelkirjeldatud uurimusest vaatleb aga Sandis Laime mitte tänapäeval kogutud ainekst, vaid lähtub umbes 380 arhiivitekstist, mis on kirja pandud 19. sajandi lõpul, 20. sajandi alguses. Ta analüüsib *ragana*-traditsiooni nii regionaalselt kui ka esinemissagedusest lähtudes, aga ka keeleajaloolisest vaatepunktist. Ilmneb, et *ragana* mõistet on kirjalikes allikates teadaolevalt mainitud esmakordselt 1574. aastal seoses nōiakohtuga. Autor järeldeb, et sel perioodil oli nōia-kontseptsioon Lātis välja kujunenud. Ent küsimuseks on, mida *ragana* on üldse, sh enne 16. sajandit tähendanud. Ta esitab selles sõna kolm etümoloogiat, kus *ragana* tähistab kas selgeltnägijat, sarvedega üleloomulikku olendit või hoopis viirastust või kummitust, eelistades ise viimast seletust.

Sandis Laime.

Eelistus rajaneb Kirde-Läti usundilisele traditsioonile, kus *ragana* seostub matmis-kohtade ja surnuvaimuga. Rahvaluule arhiivi ainese põhjal kirjeldab ta *raganaid* kui usundilisi tegelasi: *raganad* on pikkade lahtiste juustega naise-kujulised vaimolendid, kes ilmuvad mitmekesi (tavaliselt mitte üksi, peamiselt kolmekesi) ja peamiselt öösiti, harvem keskpäeval. *Raganad* kardavad hunte. *Raganate* tegevuses tulevad aga ilmsiks traditsiooni lokaalsed erijooned. Läänepoolsel traditsioonialal on nad inimestele eriti ohtlikud: nad eksitavad või ka surmavad neid. Idapoolsel alal kirjeldatakse muistendites aga *raganate* emotsioone – naeru, hõikeid, nuttu. Kirde-Läti *ragana*-tekstide analüüs näitab seoseid Euroopa teiste rahvaste loodushaldjate ja surnuvaimude traditsiooniga. Väitekirjas jõutakse tõdemuseni, et *ragana* on läti rahvausundis tähistanud surnute või muid “rahatuid” hingi, mis keskajal ja vara-uusajal lõimiti osaliselt nõiauskumuste süsteemi. Selle käigus lisandus *raganale* inimeste vastu suunatud pahatahtlik loomus, ühtlasi said nad inimese (naise) välimuse.

Sanita Reinsone.

Sanita Reinsone doktoriväitekirja käsitleb eksitamisteemalisi lugusid, kusjuures kesksel positsioonil allikmaterjalil on tänapäeval jutustatu. Arhiividesse talletatud eksitamislugusid kasutab autor ajaloolise konteksti loomiseks tänapäevaste lugude tõlgendamisel. Uuriija lähtepunkt on, et eksitamine ei ole tänapäevane nähtus, kuna maakaardid, moodsad tehnikavahendid, infrastruktuurid nii jalakäijatele kui ka transpordile välis- ja reeglina eksimisvõimaluse selles keskkonnas või ruumis, kus parasjagu liigutakse. Analüüsides

ajavahemikus 2002–2011 salvestatud intervjuusid 71 jutustajaga nii Läti kui ka Venemaa läti küladest ilmneb, et eksitamislood kuuluvad praegu eelkõige perepärimusse. Lood on välja kujunenud vestlussituatsioonides pikema aja vältel. Pereliikmete seas jutustamisel liituvad neis nii isikupärased kui ka ühiselt kogetud ajaloolised ja väärtushinnangulised aspektid. Töö alguses viitas autor eksimisolukordade marginaalsusele tänapäeva ühiskonnas, võrrelduna tehnika-eelsele ajajärguga, mil ruumiorientaatori kadumine oli teatud tingimustel ettearvatav, ent siin võib näha vastuolu: teema ei ole tänapäeva ühiskonnas aktuaalne, ent ometi analüüsib ta tekste, mis on salvestatud 21. sajandi alguses. Ta väidab, et tänapäeva eksitamislugudes kohtuvad kaks ajaloolist kogemustraditsiooni. Esmalt eksitamise- ja eksimiskogemuse usundiline tõlgendus, mis seotakse usundilise tegelase *vadātājs*’iga. Teiseks eksimise mõistuspärane tõlgendus, kus teispooldes vm usundilised tegelased sündmusse ei sekku. Tema informandid kasutavad eksimiskogemuste selgitamisel viimast võimalust, kuid ei eita kategooriliselt ka usundilisi selgitusi. Autor näeb selles vastuolus (või õigemini vastuolude ühitamises) mineviku ja oleviku vahelise piiri hajutatust. Pikemalt analüüsib autor eksitamislugude tekstilisi tunnuseid (nt ülesehitus, stiil, korduvad sõnalised elemendid) ja vestlussituaat-

siooni mõju lugude vormumisele. Viimase puhul on olulised nii jutustamissituatsioon ise kui ka jutustajad ja kuulajad-arutlejad, ent autor rõhutab siinjuures ka kogemuse vahendaja või jutustaja kogu pärimusrepertuaari tähendust – eksitamisloo esitamisel kasutab ta üldisi jutustamismustreid, mida ta kohandab hetkeolukorraga. Seega on eksitamislugu ühelt poolt seotud erilise sündmusega, kuid teisalt – jutustamistraditsiooniga. Eksitamislugude traditsioon hoiab niisiis alal seda, millest ja kuidas kõnelda (teemad ja esitusviisid), aga ka seda, kuidas kogetut teistele selgitada, ja lõpuks sedagi, kuidas nii sündmusi kui ka nende selgitusi mõista või tõlgendada.

Kokkuvõtteks võib tõdeda, et kõnesolnud kolm uurimust paigutuvad folkloristliku jutu-uurimise väljale, kus keskendutakse esmalt teksti täpsemale piiritlemisele ja kirjeldamisele, teiseks teksti ja selle kasutuse omavahelistele seostele (funktsioonid, esitusolukord, maailmavaateline ja üldkultuuriline raam, koht ja jututaja/jutustuse seotus jms) ning kolmandaks ka kuulajate aktiivsusele pärimusprotsessis (nt mõistmise, arutelu, kuulamise osa tekstiloomes). See lähenemisviis laieneb tänapäeval salvestatud tekstide uurimiselt ka varem kogutud tekstide analüüsile nende ajaloolises perspektiivis.

Tiiu Jaago

Kroonika

Akadeemilises Rahvaluule Seltsis

26. jaanuaril aasta esimene ettekandekoosolek “Uusvaimsed tõlgendused: alternatiivi otsijatest lugude loojateni”. Religioonianthropoloogia doktorant Marko Uibu tõstatas oma ettekandes küsimuse uue vaimuse individuaalsest otsimisest ning autoriteetidest, mis sel teel oluliseks saavad. Folkloristika eriala doktorant Kristel Kivari analüüsis energiasammaste ümber koonduvat uut kohapärimust, maaenergeetikaga seonduvat seltsitegevust ning erinevaid suundumusi selles. Poleemikat tekitas, kuivõrd on oluline ennast distantseerida uuritavast (rühmast) ning mil määral tuleb uue traditsiooni uurimisel arvestada vanema kihistusega.

29. märtsi ettekandekoosolek märkis Kristi Salve ümmargust sünnipäeva. Madis Arukask otsis ettekandes “Tabud ja seksuaalsus vepsa karjusemaagias” vastuseid küsimusele, mis on seoses karjatamisega kogu areaalis soomeugrilik, mis indogermaanilik. Kristi Salve eelistas piduliku juubelijutu ja meenutuste asemel ta rääkida teemal “Alliteratsioon ja allikakriitika. Tähelepanekuid vepsa rahvaluule lühivormidest”.

Ell Vahtramäe